

УДК 341.232

Пантелєєва К. О.

Державний вищий навчальний заклад
«Університет банківської справи»

ІНВЕСТИЦІЙНО-КРЕДИТНА ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА МІЖНАРОДНИМИ ФІНАНСОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

Досліджено стан розвитку підприємництва в Україні, виявлено особливості інвестиційно-кредитної підтримки малого та середнього підприємництва за участю міжнародних фінансових організацій (МФО). Компаративний аналіз програм фінансової підтримки МФО малого і середнього підприємництва (МСП) показав, що пріоритетними і найбільш поширеними є кредитні інструменти і технічна допомога. Обґрунтовано необхідність розроблення організаційно-економічного механізму розвитку МСП, який урахує багатосторонні партнерські відносини між державою, МФО, приватним капіталом і підприємствами, базується на гарантійному, кооперативному та інтеграційному механізмах підтримки МСП.

Ключові слова: мале та середнє підприємництво, інвестиційне кредитування, міжнародні фінансові організації, кредитні лінії, гарантування кредитів, лізинг, міжнародна технічна допомога.

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних завдань сучасної державної політики в Україні є підтримка та створення сприятливих умов для розвитку малого та середнього підприємництва (МСП) як одного з основних каталізаторів відновлення економічного зростання країни. Сектор МСП уже створює більше половини валового продукту країни, у довгостроковій перспективі сприяючи зростанню зайнятості населення, збільшуючи ринкову конкурентоспроможність, створюючи важливий соціальний ефект – формування середнього класу населення країни. Проте на перешкоді розвитку цього сектору економіки стоїть недостатнє фінансування, а саме низький рівень доступності довгострокових кредитних коштів. Незважаючи на прагнення активного проникнення на нові клієнтські сегменти для отримання високої маржиналь-

ної дохідності, банківські установи тривалий час не приділяли належну увагу кредитуванню МСП, тому цілком закономірно, що за зростаючого попиту у цьому сегменті провідну роль зайняли міжнародні фінансові організації (МФО) та різноманітні фонди підтримки на регіональному та національному рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемним аспектам кредитування МСП приділено увагу в наукових працях зарубіжних і вітчизняних учених, зокрема: Г. Азаренкової, Дж.К. Ван Хорна, Л. Васильєвої, М. Вебера, І. Гуцал, П. Друкера, Дж.М. Кейнса, О. Колодізева, М. Крупки, А. Кузнецової, А. Маршалла, Д. Рикардо, І. Сало, А. Смита, Й. Шумпетера та ін. Аналіз наукових результатів показав необхідність поглиблення досліджень стосовно оцінки

умов та виявлення особливостей кредитування МСП за участі міжнародних фінансових організацій, урахування зарубіжного досвіду та вітчизняні реалії сьогодення.

Мета статті полягає у поглибленні теоретико-методичних засад, узагальненні практики формування економічних відносин між суб'єктами МСП і міжнародними фінансовими організаціями в рамках механізму інвестиційного кредитування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно із Середньостроковим планом пріоритетних дій уряду до 2020 р., затвердженим у 2017 р., однією з пріоритетних цілей визначено економічне зростання, досягнення якого, серед іншого, передбачає створення сприятливого інвестиційного клімату, утримання макроекономічної стабільності, збільшення рівня інвестицій, розвиток конкуренції та підприємництва. Передумовою досягнення більш високого рівня економічного зростання є розвиток підприємництва, де середньостроковою метою визначено перетворення МСП на джерело нових робочих місць і важливу ланку всіх ланцюгів виробництва, запорукою чого повинна стати прогнозована та ефективна регуляторна політика та система регулювання, яка не буде заважати розвитку сектору МСП [1].

Відзначимо, що сприяння розвитку сектору МСП регламентується такими законодавчими актами, як закони України «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва», «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва», «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», а також «Стратегією розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року» та обласними стратегічними програмами розвитку МСП.

Варто зазначити, що в Стратегії пріоритетних дій на середньострокову перспективу до 2020 р. поставлена досить амбіційна ціль – увійти в рейтингу «Ведення бізнесу» (Doing Business), зокрема у 2017 р., до 50 кращих країн, а в 2020 р. – до 30 провідних країн світу за сприятливістю умов провадження підприємницької діяльності. Про реальність її досягнення свідчить те, що в 2018 р.

Україна посіла 71-е місце серед 190 країн, піднявшись при цьому на п'ять позицій порівняно з минулим роком за рахунок поліпшення деяких своїх позицій (рис. 1).

Проте викликає занепокоєння втрата нашою країною порівняно з минулим роком позицій за показниками: підключення до електромереж (135-е місце, -7 позицій), оподаткування (54-е місце, -11 позицій) та доступу до отримання кредитів (32-е місце, -3 позиції). Зокрема, негативна тенденція останнього показника спостерігається вже два роки поспіль [2].

Вирішення завдань стратегічного розвитку неможливо без розуміння тенденцій змін у структурі вітчизняного підприємництва (рис. 2).

За підсумками 2017 р. відбулося зменшення загальної кількості підприємництва в Україні, а в його структурі частка мікропідприємств становила 96,2%, малих – 2,9%, середніх – 0,8% та великих – 0,02%.

Поряд із цим можна стверджувати, що, незважаючи на зменшення кількості, ефективність розвитку підприємництва зростає, про що свідчить динаміка обсягу реалізованої продукції протягом 2006–2017 рр. за винятком кризових 2009 та 2013 рр. Відзначимо, що починаючи з 2012 р. більшу частину обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг) надали середні підприємства (42,8%), а частка великих підприємств становила 38% [3].

Ураховуючи стан розвитку вітчизняного підприємництва та особливості його структури, важливим питанням постає активізація залучення фінансування для МСП з усіх можливих джерел [4]. Вітчизняні підприємства потребують ефективної фінансової підтримки, адже внаслідок економічної рецесії 2014–2015 рр. вони вже досить довго не мають достатньої державної підтримки та обмежені в кредитних ресурсах. Їхні потреби в капітальних інвестиціях переважно задовольняються за рахунок власних коштів, зокрема у II кварталі 2018 р. цей показник становив 75,4%. Натомість значним фінансовим ресурсом володіють МФО, які здатні здійснювати фінансування МСП через місцевих фінансових посередників

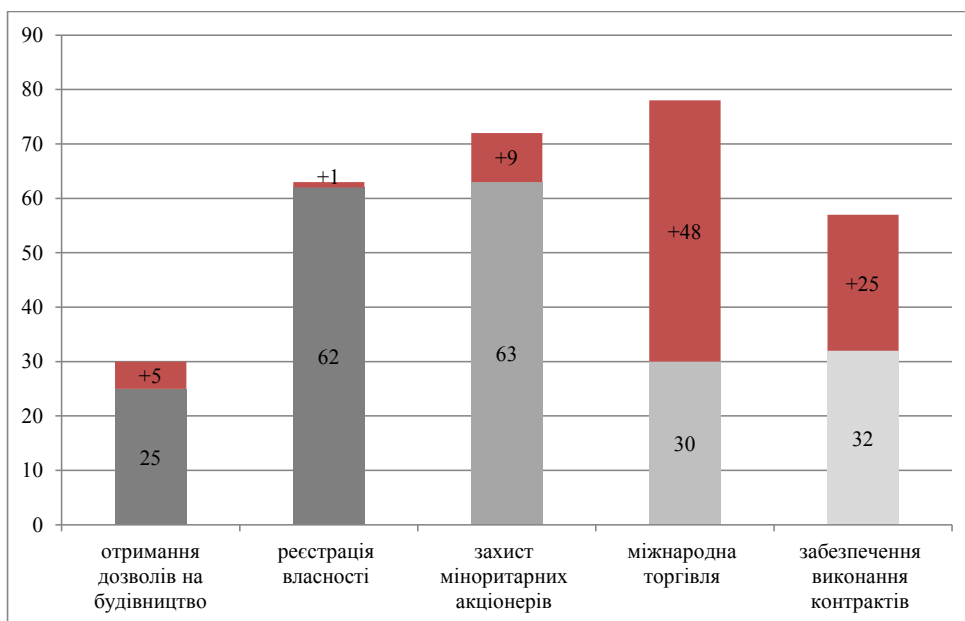

Рис. 1. Динаміка зміни позицій рейтингу за сприятливістю умов провадження підприємницької діяльності в 2018 р. порівняно з 2017 р.

Джерело: розраховано автором на основі [2]

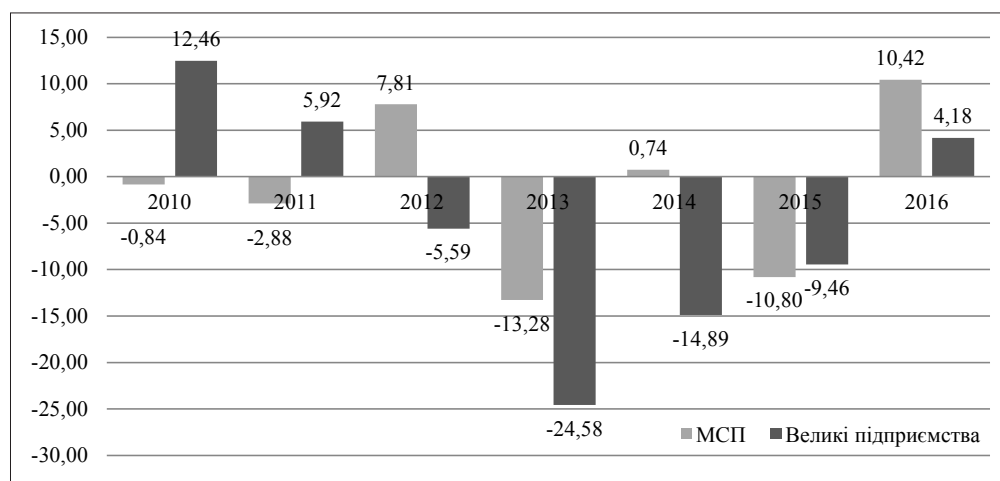

Рис. 2. Динаміка темпів приросту вітчизняних підприємств протягом 2010–2016 рр. (без урахування фізичних осіб – підприємців)

Джерело: розраховано автором на основі [3]

шляхом надання спеціальних кредитних ліній, фінансовий лізинг, пряме фінансування та через участь в акціонерному капіталі підприємств.

Основними МФО, що здійснюють підтримку розвитку МСП в Україні є Європейський банк реконструкції та розвитку, Європейський інвестиційний банк, Чорноморський банк торгівлі та розвитку, Німецько-український фонд.

Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) – найвагоміший та найвпливовіший міжнародний інституційний інвестор в Україні, який уже протягом 20 років здійснює фінансування вітчизняних МСП (табл. 1). Проекти ЄБРР підтримуються технічною допомогою від ЄС, USAID, CIDA, Frontier Finance International (США), Internationale Project Consult GmbH (Німеччина), Developpement et Finance International (Франція), урядів Канади та Нідерландів. ЄБРР убачає, що підтримка банківського сектору поряд із приватним дає змогу знизити вартість кредиту та розширити лінійку кредитних продуктів, поліпшити управління ризиками, корпоративне управління та внутрішній контроль, переконає банківські установи в тому, що сектор МСП може стати прибутковим та привабливим сегментом їхньої операційної діяльності. Зокрема, у 2011 р. ЄБРР запровадив проект «Українська програма кредитування малого та середнього бізнесу», метою якого було

відновлення кредитування МСП та реального сектору економіки країни, перш за все галузей, що постраждали від фінансової кризи. МСП також зазнав негативного впливу кризи через обмеженість доступу до кредитів та постійно зростаючий тиск підвищення цін на енергоносії. Тому цільовими пріоритетами ЄБРР стали заохочення інвестування для підвищення енергоефективності та сприяння відновленню кредитування МСП. Максимальна сума кредиту підприємству становила 3 млн. дол. США. У рамках проекту технічна допомога надавалася у вигляді енергоаудиту та визначення пакету заходів з енергоефективності, здійснювався перегляд наявних інвестиційних планів, визначалися найкращі заходи для проведення та структурування інвестиційних пропозицій для отримання фінансування [5]. Із 2014 р. ЄБРР дотримувався пакетів кризового реагування, враховуючи макроекономічні та політичні дисбаланси в Україні.

Підкреслимо, що ЄБРР затвердив нову стратегію для України на 2018–2023 рр. і готовий інвестувати 1 млрд. дол. США за умови активізації реформ у таких сферах, як приватизація, енергетична безпека та енергоефективність, фінансовий сектор та інфраструктура [6].

Іншою міжнародною фінансовою організацією, яка протягом десяти років, з 2004 р., здійснювала

Таблиця 1

Проекти ЄБРР щодо фінансування вітчизняних МСП

Роки	Сума кредитування, проекти	Банки-партнери
1998	більш ніж 360 млн. дол. США, 12 проектів, «Кредитування малих та середніх підприємств»	2 кредитні лінії під гарантію держави надано Національному банку, комерційним банкам
2004	11 млн. дол. США за участі синдикуваного о партнера – Міжнародного фінансового трасту (Канада)	ПАТ «ПроКредит Банк»
	200 млн. дол. США, «Можливість кредитування малих та середніх підприємств для банків»	вибрані банки
2005	44 млн. дол. США, 5 проектів	ПАТ «БАНК ФОРУМ», ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» ПАТ «КРЕДИТПРОМБАНК»
2006-2008	140 млн. дол. США, 3 проекти	ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» ПАТ «Мегабанк» ПАТ «Укрсиббанк» ПАТ «ПроКредит Банк»
2011	100 млн. дол. США, «Українська програма кредитування малого та середнього бізнесу»	ПАТ «Укрексімбанк»

Джерело: розраховано автором на основі [5]

кредитування МСП, є Чорноморський банк торгівлі та розвитку (ЧБТР). Установа підтримала п'ять проектів, надаючи: 1) три кредитні лінії ПАТ «ПроКредит Банк» на загальну суму 30 млн. дол. США (2004 р. – 7,5 млн. дол. США, 2006 р. – 12,5 млн. дол. США, 2008 р. – 10 млн. дол. США); 2) у 2014 р. 20 млн. дол. США одержав ПАТ Банк «Південний» та 2,5 млн. дол. США – ПАТ «Банк Восток». Передбачалося, що реалізовані проекти створять сприятливі економічні умови для національної економіки шляхом збільшення податкових надходжень від зростання економічної активності МСП, підвищать рівень зайнятості населення та конкурентоспроможність, створять ефект мультиплікатора для інших секторів економіки [7].

У 2017 р. Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) визнав найбільшою зоною фокусування своєї діяльності саме підтримку кредитування МСП. Для цього за ініціативою ЄС створено платформу EU4Business для допомоги розвитку МСП у шести країнах Східного партнерства (Вірменії, Азербайджані, Білорусі, Грузії, Молдові та Україні). Протягом останніх десяти років ЄІБ відкрив довгострокові кредитні лінії для підтримки МСП на загальну суму 1,32 млрд. євро через такі банки-партнери, як ПАТ «Форум Банк» (2009 р. – 100 млн. євро), ПАТ «UniCredit», ПАТ «Промінвестбанк», ПАТ «Укрексімбанк», ПАТ «Ощадбанк» (2012 р. – 140 млн. євро, 200 млн. євро, 100 млн. євро, 220 млн. євро відповідно), комерційні банки за проектом «Кредитування малих та середніх підприємств» (2014 р. – 400 млн. євро), ПАТ «ПроКредит Банк» (2017 р. – 60 млн. євро) [8]. Цільова спрямованість проектів була орієнтована на поліпшення навколишнього середовища, пом'якшення наслідків та адаптацію до кліматичних змін, розвиток енергетики, соціальної та економічної інфраструктури.

Кредитна установа для відбудови (KfW) взяла участь у створенні в 1999 р. Німецько-українського фонду (НУФ), неприбуткової установи, що надає кредити відібраним українським банкам-партнерам для подальшого кредитування ММСП. Нині через банки-партнери ПАТ «Кредобанк», ПАТ «Ощадбанк», ПАТ «ПроКредит Банк», ПАТ «Кредитвест Банк», ПАТ «Укргазбанк», ПАТ «Мегабанк» реалізуються такі кредитні програми НУФ: програма мікрокредитування, рефінансування заходів із підтримки системи кредитування у сільській місцевості, кредитування ММСП за пріоритетними галузевими напрямками та програма з підтримки фінансування інвестиційних проектів МСП за пріоритетними напрямками. Максимальна сума кредиту становить 250 тис. євро та може бути надана як у гривні, так і в євро (залежно від кредитної програми). За результатами 2017 р. кредитний портфель НУФ збільшився на 140%, або на 21,3 млн. євро, та становив 36,4 млн. євро, а проблема заборгованості продовжила тенденцію до зменшення та скоротилася на 38% порівняно з минулим роком та становила 0,8 млн. євро. У квітні 2017 р. НУФ затвердив оновлену програму з підтримки фінансування інвестиційних проектів МСП у таких пріоритетних напрямках, як сільське господарство, переробна промисловість, готелі та ресторани та енергоефективність. У рамках оновленої програми кредитні кошти надаються строком на шість років малим підприємствам (до 50 осіб) із річним доходом до 5 млн. євро та середнім підприємствам (до 250 осіб) із річним доходом до 10 млн. євро на максимальну суму 250 тис. євро під 15% річних із цільовим

використанням на капітальні інвестиції в модернізацію виробничого обладнання, придбання та реконструкцію виробничих приміщень. За період серпня-грудня 2017 р. для реалізації оновленої програми НУФ видав банкам-партнерам майже 300 млн. грн., а саме ПАТ «ПроКредит Банк» – 110 млн. грн., ПАТ «Кредобанк» – 100 млн. грн., ПАТ «Укргазбанк» – 81 млн. грн. Банками-партнерами станом на червень 2018 р. у рамках програми було надано 103 кредити МСП на загальну суму 327 млн. грн., з яких більшість надійшло в агросектор у вигляді інвестиційних кредитів на купівлю с/г техніки та на обігові кошти.

Особливої уваги заслуговує реалізація Спільної програми НУФ та Київської міської державної адміністрації з компенсації процентів для МСП м. Києва у вигляді компенсації 50% від номінальної відсоткової ставки за кредитами, наданими банками-партнерами. Дана програма компенсації фінансується за рахунок капіталу НФУ, позик від уряду Німеччини через Німецький банк розвитку KfW (10 млн. євро) та ініціативи Європейського Союзу EU4Business (5 млн. євро), спрямованої на компенсацію валютних збитків за кредитами МСП. Виплата коштів здійснюватиметься за рахунок асигнувань із бюджету м. Києва, запланованих на 2018 р. на рівні близько 20 млн. грн. Участь у програмі беруть МСП, що зареєстровані в м. Києві та здійснюють свою діяльність у сферах переробної промисловості, освіти та розвитку сфери ЖКХ.

Програму зі здешевлення відсоткових ставок за банківськими кредитами для МСП підписано з Тернопільською ОДА для Тернопільської області. Вже в семи регіонах України підписано договори про співпрацю НУФ з обласними ОДА для збільшення фінансування українських МСП [9].

На нашу думку, додатковим інструментом фінансування може стати використання схем гарантування кредитів, упровадження яких дасть змогу підвищити доступність кредитних коштів для тих підприємств, які не мають відповідної застави. Так, у 2018 році ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» отримав кредитну гарантію від ЄІБ за проектами кредитування МСП у рамках ініціативи з глибокої та всеосяжної зони вільної торгівлі в розмірі 12 млн. євро.

Поряд із кредитуванням для підприємств МСП, які не мають достатньо власних коштів для купівлі/оновлення виробничого обладнання, надійної застави та кредитної історії, гостре питання фінансування власної діяльності може бути вирішено за рахунок фінансового лізингу. Розуміючи це, МФО надають фінансування через діяльність лізингових компаній. Так, ЄБРР надав старшу позику UniCredit Leasing для фінансування МСП що мають до 250 працівників, орієнтуючись на те, що максимальне сукупне фінансування, яке надається одному лізингоотримувачу, становить 1,5 млн. євро. Проте недосконалість законодавчої бази у сфері фінансового лізингу, механізмів здійснення операцій, високі відсоткові ставки, непопулярність даних операцій – усе це стоїть на перешкоді до використання лізингу як джерела покриття розривів у фінансуванні МСП.

Окрім фінансування, МФО надають також технічну допомогу Україні. Зокрема, у другому півріччі 2018 р. у секторі промисловості та МСП реалізується 14 проектів міжнародної технічної допомоги на суму 50 940 млн. дол. США. Найбільшими донорами є уряд США, що здійснює надання технічної допомоги в розмірі 40 200 млн. дол. США через Агентство США з міжнародного

розвитку, уряд Федеративної Республіки Німеччина (7 млн. євро) через Федеральне міністерство економічного співробітництва та розвитку (BMZ) Німеччини та KfW, а також ЄБРР [10].

Висновки. Отже, практика залучення фінансування від МФО свідчить про позитивний вплив на розвиток МСП. Аналіз показує, що дієвими інструментами МФО є консультативна та технічна допомога, фінансування через посередників та кредитні інструменти (кредитування, інвестування в акціонерний капітал, гарантійний інструментарій, випуск облігацій у національній валюті). При цьому вибір форми та обсягу залучення фінансування визначається розміром підприємства, його бізнес-профілем та інформаційною відкритістю стосовно результатів діяльності, якістю і структурою забезпечення тощо. Пріоритетними і найбільш поширеними інструментами залучення капіталу є кредитні інструменти.

Враховуючи, що проблема доступу до фінансових ресурсів сектору МСП набула системного характеру, подальший його розвиток та зростання неможливі без формування багатосторонніх партнерських відносин між державою, МФО, приватним капіталом і підприємствами, які сприятимуть побудові ефективної фінансової інфраструктури підтримки МСП, базуючись на гарантійному, кооперативному та інтеграційному механізми. При цьому варто очікувати позитивні локальні ефекти (ефективне використання ресурсів, мінімізація фінансових ризиків, підвищення фінансової відповідальності та фінансової стійкості МСП тощо), а також синергетичні соціальні ефекти для суспільства (формування сприятливого бізнес-середовища, підвищення рівня зайнятості та стримування трудової міграції, стимулювання економічного розвитку на регіональному рівні та в окремих галузях економіки, навіть в умовах економічного спаду, підвищення якості життя тощо).

Список використаних джерел:

1. Середньостроковий план пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плани пріоритетних дій Уряду. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/programa-diyalnosti-uryadu/serednostrokovij-plan-prioritetnih-dij-uryadu-do-2020-roku-ta-plan-prioritetnih-dij-uryadu-na-2017-rik>.
2. Doing business 2019. Training for Reform. URL: http://www.worldbank.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2019-report_web-version.pdf.
3. Діяльність підприємств / Офіційна сторінка Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 травня 2017 року № 504-р «Про схвалення Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504-2017-%D1%80> (дата звернення: 15.11.2018).
5. Офіційний сайт Європейського банку реконструкції та розвитку. URL: <https://www.ebrd.com/ukraine.html>.
6. Приватизація, енергобезпека та торгівля: ЄБРР утвердил стратегію для України. URL: <https://112.ua/ekonomika/privatizaciya-energobezopasnost-i-torgovlya-ebrr-utverdil-strategiyu-dlya-ukrainy-465253.html>.
7. Офіційний сайт Чорноморського банку торгівлі та розвитку. URL: <https://www.bstadb.org/>.
8. Офіційний сайт Європейського інвестиційного банку. URL: <http://www.eib.org/en/>.
9. Офіційний сайт Німецько-українського фонду. URL: <http://guf.gov.ua/uk>.
10. Інформація щодо міжнародної технічної допомоги, що надається Україні за результатами проведеного Мінекономрозвитку моніторингу проектів у першому півріччі 2018 року / Офіційна сторінка Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=df3cf74d-8f6d-44a6-9a9b-e3f154886de1&tag=InformatsiynodovidkovMateriali>.

Пантелеєва К. А.

Государственное высшее учебное заведение «Университет банковского дела»

ИНВЕСТИЦИОННО-КРЕДИТНАЯ ПОДДЕРЖКА РАЗВИТИЯ МАЛОГО И СРЕДНЕГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА МЕЖДУНАРОДНЫМИ ФИНАНСОВЫМИ ОРГАНИЗАЦИЯМИ

Резюме

В статье исследованы состояние развития предпринимательства в Украине, особенности структуры и основные источники финансирования его развития. Выявлены особенности инвестиционно-кредитной поддержки малого и среднего предпринимательства (МСП) с участием международных финансовых организаций (МФО). Компаративный анализ программ финансовой поддержки МФО МСП показал, что приоритетными и наиболее востребованными являются кредитные инструменты и техническая помощь. Обоснована необходимость разработки организационно-экономического механизма с учетом формирования многосторонних партнерских отношений между государством, МФО, частным капиталом и предприятиями, который базируется на гарантійному, кооперативному и інтеграційному механізми підтримки МСП.

Ключевые слова: малое и среднее предпринимательство, инвестиционное кредитование, международные финансовые организации, кредитные линии, гарантирование кредитов, лизинг, международная техническая помощь.

Pantelieieva K. O.
Banking University

**INVESTMENT AND CREDIT SUPPORT FOR THE DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM
ENTREPRENEURSHIP BY INTERNATIONAL FINANCIAL ORGANIZATIONS**

Summary

The article analyzes the state of development of entrepreneurship in Ukraine, features of the structure and the main sources of financing for its development. The features of investment and credit support to small and medium enterprises (SMEs) with international financial institutions (IFIs) are discovered. Comparative analysis of financial support programs of IFIs to SMEs showed that credit instruments and technical assistance are priority and most requested. The necessity of developing an organizational and economic mechanism, taking into account the formation of multilateral partnerships between the state, IFIs, private capital and enterprises, which is based on guarantee, cooperative and integration mechanisms for supporting SMEs, is substantiated.

Key words: small and medium entrepreneurship, investment lending, international financial organizations, credit lines, loan guarantees, leasing, international technical assistance.